

# MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

80



1964



3. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 80. ÉVF. 3. SZ. 201—288 I. BUDAPEST, 1964. JULI.—SZEPT.

# MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK

könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ, RÓZSA GYÖRGY,  
V. WALDAFFEL ESZTER

Felelős szerkesztő  
KÓHALMI BÉLA

*El szám munkatársai:* CSAPODI CSABA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának osztályvezetője, KOVACSICS JÓZSEF egyetemi tanár, DUXNÉ NAGY KATALIN, egyetemi tanársegéd, VÉRTESY MIKLÓS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, MÉSZÁROS ISTVÁN tanár, SONKOLY ISTVÁN tanár, Debrecen, ARADY KÁLMÁN főorvos, MARKOVITS GYÖRGYI, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, KELECSÉNYI ÁKOS tudományos kutató, FARAGÓ LÁSZLÓNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, MALLER SÁNDOR, a Magyar UNESCO Bizottság főtitkára, RÓZSA GYÖRGY, a közgazdasági tudományok kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója, MUNKÁCSI PIROSKA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, TARDY LAJOS, a jogtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PÁLVÖLGYI ÉNDRE, a budapesti Egyetemi Könyvtár munkatársa, LAKOS KATALIN, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, GALAMBOS FERENC tudományos kutató, SZIKLAY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, DARABOS PÁL, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, SZILÁGYI TIBOR, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, MÓRA LÁSZLÓ, a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője, WITTEK LÁSZLÓNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, CSAPODI CSABANÉ, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője

*Technikai szerkesztő:* DÖRNYEI SÁNDOR

A szerkesztőség egy ívnél terjedelmesebb cikkeket nem fogad el. A kéziratokat az MSZ 9651. szabványnak megfelelő formában kell kiállítani.  
Kéziratokat a szerkesztőség nem ad vissza

Szerkesztőség: Budapest VIII., Múzeum krt. 14—16. Telefon: 134—400

A kiadvány előfizethető vagy példányonként megvásárolható :

az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, Budapest V., Alkotmány u. 21.

Telefon : 111—010, MNB egyszámúszám : 46

Csekkbefizetési számla : 05.915.111—46

az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, Budapest V., Váci u. 22.

Telefon : 185—612

a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODÁ-nál, Budapest V., József nádor tér 1.

Telefon : 180—850

Csekk számla : egyéni 61.257, közületi 61.066

## Beatrix királyné könyvtára

A MÁTYÁS király könyvtáráról készült leghasználatosabb jegyzékek (WEINBERGER, HEVESY, FÖGEL, HOFFMANN Edit<sup>1</sup>) megkülönböztetés nélkül MÁTYÁS király könyveiként, korvinaként sorolják föl mindazokat a kódexeket, amelyek akár MÁTYÁS király, akár BEATRIX személyével hozhatók kapcsolatba. Tehát azokat, amelyeken a HUNYADI-ház címerével ellátott magyar címer, vagy BEATRIX királyné aragon címere, vagy pedig mind a kettő megtalálható. Ez az eljárás abból az előre elfogadott, de semmiképpen sem bizonyított föltevésből indul ki, hogy ha BEATRIX esetleg hozott is magával könyveket Nápolyból, azok Budán természetszerűleg belekerültek a királyi könyvtárba; ugyanerre a sorsra jutottak azok a kódexek is, amelyeket a MÁTYÁS királlyal kötött házasság után ajándékoztak neki vagy ő maga készíttetett. WEINBERGER meg is mondja, hogy valószínűtlennek tartja egy külön BEATRIX-gyűjtemény létezését.<sup>2</sup> HOFFMANN Edit ugyan a régi magyar bibliofilekről írt munkájában a modenai ORIGENES-kódexet, a wolfenbütteli psalteriumot és a bécsi REGIOMONTANUST mint BEATRIX királyné három könyvét említi, de ugyanabban a munkájában mind a három kódex megtalálható a *Mátyás király könyvtára* cím alatt egyesített táblázatban, és nem szentelt külön fejezetet a régi bibliofilek sorában BEATRIX királynénak.

Pedig a humanista királynék körében nem volt szokatlan jelenség a külön királynéi könyvtár. Ismerjük XI. LAJOS francia király felesége, CHARLOTTE DE SAVOIE könyvtárának a jegyzékét 1484-ből.<sup>3</sup> A jegyzék 106 könyvet tartalmaz. BEATRIX királyné nővérének, I. ERCOLE ferrarai herceg feleségének, Aragoniai ELEONORÁnak könyvtárában halálakor, 1493-ban 74 könyvet találtak.<sup>4</sup> Érdemes tehát megvizsgálni azt a kérdést, hogy a könyvkultúrájáról híres nápolyi udvarból Budára került BEATRIX királynénak nem volt-e itt külön könyvgyűjteménye? A kutatók talán csak azért nem vették észre eddig, mert szemüket elkápráztatta a Corvina-könyvtár fénye.

<sup>1</sup> WEINBERGER, Wilhelm: *Beiträge zur Handschriftenkunde*. 1. *Die Bibliotheca Corvina*. Wien, 1908. (Sitzungsberichte der Akademie in Wien. Philos. — Hist. Kl. 159. Bd. 6. Abt.) HEVESY, André de: *La Bibliothèque du roi Matthias Corvin*. Paris, 1923. *Bibliotheca Corvina. Mátyás király budai könyvtára*. Szerk. BERZEVICZY Albert, KOLLÁNYI Ferenc, GEREVICH Tibor. Bp. 1927. (Benne: FÖGEL József: *A Corvina-könyvtár katalógusa*. 59—82. l.) HOFFMANN Edit: *Régi magyar bibliofilek*. Bp. 1929. 96—103. l.

<sup>2</sup> WEINBERGER: *Erhaltene Handschriften des Königs Matthias Corvinus und des Graner Erzbischofs Johann Vitéz*. Zentralbl. Bibliothekswesen. 1929. 6—13. l.

<sup>3</sup> DELISLE, Léopold: *Le Cabinet des Manuscrits de la Bibliothèque Impériale*. T. 1. Paris, 1868. 91—93. l. (Histoire générale de Paris)

<sup>4</sup> FAVA, Domenico: *La Biblioteca Estense nel suo sviluppo storico*. Modena, 1925. 121—122. l.

Kérdésünkre a feleletet a kódexek címereinek közelebbi vizsgálata fogja megadni. Ugyanis nem kevesebb, mint hét olyan kódex maradt ránk, amelyeknek díszes címlapján egy pajzson egyesítve látható MÁTYÁS király és az Aragon-ház címere, s ezenkívül még számos olyan kódexet ismerünk, amelyekben MÁTYÁS király címerén kívül, önálló pajzson, különböző elhelyezésben találjuk meg a BEATRIX királynéra emlékeztető címet.

### A királynék címerhasználata

Különös jelenség, hogy míg a kódexek belsejében vagy kötésén ott látható címerek mindig fontos szerepet játszottak az egykori possessorok megállapításában, a könyvtártörténeti kutatásban eddig talán még a gondolata sem merült föl annak, hogy ezzel kapcsolatban alaposabban meg kellene vizsgálni a címerek alkalmazásának a kérdését. Pedig a címerhasználat módja egy olyan korszakban, amely még az élő heraldika világa, amikor a címer még fontos jogi kifejező eszköz, nem pusztán véletlennek, játékos díszítőkedvnek az eredménye, hanem van tudatos mondanivalója is. Ezt a mondani-valót figyelembe kell vennünk a könyvtártörténet, jelen esetben a Corvina-könyvtár szempontjából, és forrásértéket kell tulajdonítanunk neki. Hogy egy kódex címlapján csak MÁTYÁS király címere van-e rajta, vagy pedig vele közös pajzson egyesítve az aragon címer is ott látható, az nem függhetett az illuminátor önkényétől, attól, hogy akart-e a király mellett a királynénak is hízelegni, vagy hogy MÁTYÁS király akarta ezzel figyelmességét kimutatni felesége iránt, vagy éppen a maga hatalmát fitogtatni az Aragoniai-házzal való kapcsolat föltüntetésével, hanem a címer lényeges jel a kódex tulajdonosát illetőleg.

Természetesen nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy a címerhasználat esetében nincs szó országos törvényről, írásban rögzített jogszabályról, hanem csak jogszokásról.<sup>5</sup> Azt is meg kell gondolnunk, hogy a kódexek díszítése nem jogi képzettségű emberek működése, hanem művészi tevékenység volt, amely nem minden esetben ismeri és követi pontosan a jogi elveket.

Mégis, ha föltesszük a kérdést: lehet-e a közös korona alatt, egy pajzson egyesített magyar—aragon címer MÁTYÁS és BEATRIX közös címere, a heraldika határozott *nem*-mel válaszol: a férj sohasem viseli felesége címerét, a közös címer csak a feleséget illeti meg.<sup>6</sup> (Talán analógiaként hivatkozhatunk a magyar nyelvhasználat rokon szellemére: a feleség viselheti férje és a saját nevét, de a férj sohasem viselte felesége nevét.) Hogy ez az általános elv a magyar királynék címerhasználatában is érvényesült, az pontosan bizonyítható, ha röviden megvizsgáljuk ennek a címer-, illetve pecséthasználatnak a kialakulását.<sup>7</sup>

A pecséttel fennmaradt legrégebb királynői okleveleket IV. BÉLA feleségétől, MÁRIA királynétól ismerjük.<sup>8</sup> Az ő pecsétje még megegyezik a királyi pecséttel, csupán annyi az eltérés, hogy a pecsét egyik oldalán a trónon ülő király alakja helyett a királynét

<sup>5</sup> ÁLDÁSY Antal: *Címertan*. Bp. 1923. 38., 61. l. (A magyar történettudomány kézikönyve. II. 6.) BÁRCZAY Oszkár: *A heraldika kézikönyve*. Bp. 1897. 36. l.

<sup>6</sup> ÁLDÁSY: *I. m.* 8—9. l.

<sup>7</sup> Erre a vizsgálatra azért voltunk kénytelenek, mert a magyar heraldikai tudomány eddig még egyáltalán nem foglalkozott ezzel a kérdéssel, sőt arról sincs tudásunk, hogy a külföldi szakirodalom megvizsgálta volna azt a problémát, hogy a feleség címerhasználati szokásjoga hogyan érvényesült uralkodónők esetében.

<sup>8</sup> Országos Levéltár. Diplomatikai osztály. DL 686.



ábrázolták. De a pecsét másik oldalán a címer a király címere: a kettőskereszt. A királyné tehát még pusztán férje címerét használta, saját családját nem. Ugyanezzel az eljárással találkozunk MÁRIA királyné utódjának, a kun ERZSÉBETnek, V. ISTVÁN feleségének a pecsétjein.<sup>9</sup> Nem változott a címerhasználat módja a többi Árpád-kori királyné (KUN LÁSZLÓ felesége, IZABELLA<sup>10</sup>, III. ENDRE első felesége, FENENNA<sup>11</sup> és második felesége, ÁGNES)<sup>12</sup> idejében sem.

A királynék címerhasználatára először az ANJOUK idejében önállósult. Az ország címere, a kettőskereszt, továbbra is egyformán megtalálható KÁROLY RÓBERT és felesége, a lengyel ERZSÉBET pecsétjein, de míg a király pecsétjén a trónon ülő alak mellett mindkét oldalt ott van a király címere (az ANJOU-címer és az ÁRPÁDOK vágásos címere egy pajzsban egyesítve), addig a királyné pecsétjén a királyné képe mellett csak jobb oldalon<sup>13</sup> látható a király említett címere, baloldalt a királyné családi címere van, a lengyel sas.<sup>14</sup> A királyné tehát már használta férje és a maga címerét, de a király címerében természetesen nyoma sincsen a királyné családi címerének. NAGY LAJOS felesége, a bosnyák ERZSÉBET, úgy látszik, nem használta saját családi címerét, hanem megint csak férjét,<sup>15</sup> mégpedig leggyakrabban pusztán az ANJOUK struccos sisakdíszét.<sup>16</sup> NAGY LAJOS lánya, MÁRIA királynő viszont ZSIGMONDDAL kötött házassága után sem használta férje címerét, mert ő nem királyné volt, hanem saját jogán királynő.<sup>17</sup> Ugyanakkor húga, HEDVIG lengyel királyné pecsétjében egymás mellett áll férje és a maga jelvénye, a lengyel sas és az ANJOU-címer.<sup>18</sup>

ZSIGMOND király felesége, CZILLEI Borbála királyné pecsétjein kétféle változatban találjuk meg címerét. Legtöbbször a négyelt pajzs 1. és 4. mezejében a magyar vágások vannak, amelyek most már a kettőskereszt helyett az ország címerét jelölik, a 2. és 3. mezőben a CZILLEI-ház három csillagja.<sup>19</sup> A másik esetben az 1. mezőt ZSIGMOND egyfejű, luxemburgi sasa tölti be, a 2. és 3. mezőben a magyar vágások, a 4. ben a CZILLEI csillagok láthatók.<sup>20</sup> ZSIGMOND maga ellenben még úgynevezett kettős-pecsétjén sem tünteti föl a kettőskereszt, vágások, cseh oroszlán, Dalmácia, Brandenburg, Luxemburg jelvényei mellett felesége családi címerét.<sup>21</sup>

A következő királyné, ZSIGMOND lánya, ALBERT felesége, ERZSÉBET pecsétjén legtöbbször két külön, egymás felé dőlő és sarkán érintkező pajzsban a magyar vágásokat és Ausztria címerét tünteti föl.<sup>22</sup> Tehát használta férje osztrák címerét, de saját családi címer használata nem volt szükséges, mert ő a magyar király (ZSIGMOND) lánya volt, a királyi vágásos címer tehát saját címerként is megillette. Előfordul azonban egy olyan összetettebb megoldás is, hogy félkörben négy pajzs érintkezik egymással: a magyar vágások, luxemburgi, osztrák és cseh címer.<sup>23</sup>

Az elődök gyakorlatába pontosan beleilleszkedik az a címerhasználat, amellyel BEATRIX királynénál találkozunk: az osztott címerpajzs jobb oldalát a királyi címer foglalja el (ennek közepén a szokásos HUNYADI-holló), bal oldalát saját családi címere, az aragon címer. Minden olyan oklevélen, amelyet a maga nevében, saját pecsétjével adott

<sup>9</sup> DL 817 (1272), DL 841 (1273), DL 954 (1276), DL 1119 (1282).

<sup>10</sup> DL 921 (1275).

<sup>11</sup> DL 1320 (1291)

<sup>12</sup> PÓR Antal — SCHÖNHERR Gyula: *Az Anjou-ház és örökösei*. Bp. 1895. 33. 1. (A magyar nemzet története 3.)

<sup>13</sup> A jobb és bal oldalt az egész cikkben természetesen mindig címertanilag kell érteni, tehát úgy, mintha a címert magunkon viselnénk. Szemközt nézve fordítva látjuk: ami címertanilag jobboldalt van, az az előttünk levő képen baloldalt látszik, és viszont.

<sup>14</sup> DL 3137 (1338), DL 4072 (1349), DL 5631 (1367), DL 25796 (1331).

<sup>15</sup> DL 6523 (1378).

<sup>16</sup> DL 6650 (1379), DL 7029 (1383), DL 6955, DL 6967 (1382), DL 7136 (1385).

<sup>17</sup> DL 7787, DL 7795, DL 7797 (1392), DL 7823, DL 7858 (1393).

<sup>18</sup> DL 8042 (1395).

<sup>19</sup> DL 9279, DL 9280 (1407), DL 10204 (1414), DL 12184 (1430), DL 11131 (1431).

<sup>20</sup> DL 12325 (1430), DL 12388 (1431), DL 12468 DL 13907 (1432).

<sup>21</sup> PÓR — SCHÖNHERR: I. m. 439. l.

<sup>22</sup> DL 13170, DL 13248, DL 13265, (1438), DL 12678, DL 13283, DL 13463, DL 30171 (1439), DL 13649 (1441).

<sup>23</sup> PÓR — SCHÖNHERR: I. m. 617. l.

ki, ezt a kettős, egyesített magyar-aragon címert találjuk meg.<sup>24</sup> Ugyanakkor *Mátyás király sohasem használta pecsétjein* sem ezt az egyesített címet, sem általában semmiféle formában az aragon címet.<sup>25</sup> A BEATRIXnál kialakult formát pontosan követi két királyné-utódja: II. ULÁSZLÓ felesége, ANNA és II. LAJOS felesége, MÁRIA. Osztott pajzsuk jobb oldalán a királyi férj, bal oldalt a saját család címere (mindkét részben külön-külön, megfelelő szív-pajzs is van). ANNA királyné esetében a közös címtől kétoldalt még a W és A betűk is (WLADISLAUS, ANNA), de a körirat: „Anna Dei gratia regina Hungarie, Boemie etc”.<sup>26</sup>

A címerhasználatnak ez a gyakorlata teljesen logikus. A királyné saját családi címerét származása alapján használta, de ugyanakkor mint királynét megillette az ország címere is, amit férje címere fejez ki, illetőleg azzal azonos. Ha ellenben a király használta volna felesége címerét, ez uralmat vagy legalább jogigényt jelentett volna afölött az ország fölött, amelynek uralkodócsaládjából felesége származott. Mikor az ANJOU királyok egy pajzson egyesítették saját liliosomos családi címerüket az ÁRPÁD-ház családi címerének számító vágásos címerrel, ezzel a leányági leszármazást, a magyar trónon való örökösödési jogukat fejezték ki. Ugyanezért vette bele a vágásokat DURAZZOI KÁROLY nápolyi király mint magyar király (II. vagy KIS KÁROLY) a maga címerébe<sup>27</sup> és így vált ezáltal ez a motívum szerves részévé a nápolyi királyok címerének akkor is, amikor a Nápoly fölötti uralom az Aragon-család kezébe ment át. A nápolyi Aragon uralkodók, BEATRIX családja már így viselte kezdetől fogva a magyar vágásokat az egyesített nápolyi — aragon címerben.<sup>28</sup> MÁTYÁS király is azóta, hogy cseh királlyá koronázták, következetesen használta címerében a vörös alapon ágaskodó, kettősfarkú, koronás, fehér oroszlánt, a cseh királyság címerét ugyanakkor, amikor sohasem tette ugyanezt az aragon címerrel; mert hiszen ő Nápolynak sohasem volt királya, s ilyen igénye sem merült föl.

Végeredményben tehát egy Magyarországon századokon át kialakult és érvényesült jogszokás igazolja azt a tételt, hogy az egy pajzson egyesített magyar — aragon címer nem lehet MÁTYÁS király és BEATRIX közös címere, hanem csakis *Beatrix királynéi címere* attól fogva, hogy MÁTYÁSSal házasságot kötött. MÁTYÁS királynak tehát nem volt joga arra, hogy a Corvina-könyvtár kódexébe ezt az egyesített címet festesse be. *Az egyesített címerrel jelölt kódexek nem Mátyás király, hanem felesége, Beatrix számára készültek.*

#### *Kódexek Beatrix címerével*

A MÁTYÁS király és BEATRIX személyével kapcsolatba hozott kódexekben az aragon címer háromféle módon fordul elő:

1. Az egy pajzson egyesített magyar — aragon címer, amelyről az előzőkben bizonyítottuk, hogy BEATRIX királynéi címerét jelenti.

<sup>24</sup> Csak néhány példa: DL 24768 (1482), DL 71015 (1489), DL 59793, DL 71021, DL 75337 (1490), DL 98489 (1492), DL 102659 (1495), DL 90253 (1500). Az összetett címer aragon részéből mindig hiányzanak a magyar vágások, mert azok egyszer már megtalálhatók a címer jobboldali részében, a király címerében. Ld. még: SZINYAY László: *Beatrix és Izabella királynék pecsétjei*. Turul. 1883. 67—69. l.

<sup>25</sup> KUMOROVITZ Bernát Lajos: *Mátyás király pecsétjei*. Turul. 1932. 5—19. l. Ua.: *A magyar trikolor és a magyar államcímer múltja*. 1956. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában. Diss. 447.)

<sup>26</sup> ANNA királyné pecsétjét ld.: DL 84585 és Orsz. Ltár. Diplomatikai osztály, Selmecbánya város levéltára II. 969. MÁRIA királyné pecsétje: DL 32598 (1523), 24192 (1524), 24196 (1526).

<sup>27</sup> SIEBMACHER: *Grosses und allgemeines Wappenbuch*. I. 2. Nürnberg, 1857. 56. t.

<sup>28</sup> Uo. 26. l. és 57. t.

2. A magyar és az aragon címer külön-külön címerpajzsokon.

3. Pusztán az aragon címer.

Az egyes csoportok problémáit külön kell megvizsgálnunk.

1. Hét olyan kódexet ismerünk, amely az első csoportba tartozik, tehát díszes címlapján az egyesített címet találjuk. Ezek a következők: AGATHIAS: *De bello Gothorum et aliis peregrinis historiis*,<sup>29</sup> BONFINI: *Symposion de virginitate et pudicitia coniugali*,<sup>30</sup> CARAFFA, Diomedes: *De institutione vivendi*,<sup>31</sup> GREGORIUS MAGNUS: *Dialogi*,<sup>32</sup> ORIGENES: *Homiliae*,<sup>33</sup> *Psalterium Davidis*,<sup>34</sup> REGIOMONTANUS: *Epitome almagesti*.<sup>35</sup> A címerek természetesen nem tökéletesen egyformák, mert hiszen a kódexekbe mindig meglehetősen változatossággal festették be a címereket, így MÁTYÁS címerét is a hiteles korvi ákba. Nem várhatjuk tehát azt sem, hogy BEATRIX címerét mindig pontosan a pecséteken található alakban találjuk meg. A királynéi pecsétekhez leghasonlóbb címet az ORIGENES, *Psalterium* és REGIOMONTANUS kódexeken látjuk. Ezekben a pecsét-címertől való egyetlen eltérés az, hogy a címer baloldala a teljes aragon címet tartalmazza, eredeti formában, nem hiányzanak belőle a magyar vágások, a pecsét ellenben ezt a fölösleges ismétlést elhagyja, mert a vágások a címer jobboldali részében, a királyi címerben egyszer már ott vannak. Ebből arra következtethetünk, hogy az említett kódexek díszítése teljes egészében, tehát a címerek befestése is Itáliában történt, ahol az aragon címet ismerték, de nemigen ismerhették BEATRIXnak Magyarországon követett pecsét-használati gyakorlatát. Az egyetlen olyan kódex-címer, amely elhagyja az aragon részből a magyar vágásokat, a Diomedes CARAFFA-féle. Ez a kódex Nápolyban készült, 1476-ban a szerző nászajándékaként. Talán éppen ezért volt nagyobb az a szerzőnek a címer logikus voltára. Viszont mivel a kódex még a házasságkötés előtt, tehát akkor készült, amikor még nem volt megállapítva BEATRIX későbbi pecsétje, itt a MÁTYÁS-rész nem a szokásos, szív-pajzsos alakban készült, hanem a holló a jobb oldali címerfélnek a 3. mezőjét foglalja el. Az első háromként említett kódexekéhez teljesen hasonló lenne az AGATHIAS-kódex címere, de itt azt a címertani hibát követte el a festő, hogy fölcserélte az osztott címer két oldalát és a rangban előkelőbb, a férj címerét megillető jobb oldali mezőbe festette az aragon címet, a bal oldalba a szív-pajzsos MÁTYÁS-címet. Erősen eltér a többitől, de a címerhasználati szokásoknak azért teljesen megfelel a BONFINI-kódex, amennyiben itt az 1. mezőt a vágások, a 4.-et a holló, a 2. és 3. mezőt a megismételt aragon címer tölti be.

Hogy az eddig ismertetett hat kódex nem MÁTYÁS király, hanem BEATRIX számára készült, az az is bizonyítja, hogy egyikben sem található meg a lapszerű díszekben MÁTYÁS király emblémái és arcképei, ellenben a BONFINI, CARAFFA és *Psalterium* kötetek díszel közt ott vannak az Aragon-ház emblémái, az AGATHIAS, BONFINI, CARAFFA kódexekben BEATRIX arcképe. Mégis közelebről meg kell vizsgálnunk egy látszólagos ellenmondást a *Psalteriummal* kapcsolatban: a címlapján egyesített címerrel és BEATRIX-emblémákkal díszített kódex kötések az egyik legdíszesebb korvina-kötés, MÁTYÁS király címerével, drágakövekkel kirakott korona alatt. A kötésnek nyilvánvalóan az a magyarázata, hogy a kódexet MÁTYÁS ajándékkul készítette felesége használatára.<sup>36</sup> Nem egy ilyen esetet ismerünk, amikor a kódex címlapján a megajándékozott, a kötésen az aján-

<sup>29</sup> Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár Clmae 413.

<sup>30</sup> *Uo.* Clmae 421.

<sup>31</sup> Parma G. G. III. 170. 1654.

<sup>32</sup> Modena. Biblioteca Estense. Cod. Lat. 449 = a. G. 3. 1. (Mikrofilmje a Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtára Mikrofilmtárában.)

<sup>33</sup> Modena. Cod. Lat. 458 = aM. I. 4.

<sup>34</sup> Wolfenbüttel. Herzog August Bibl. 39. Aug.

<sup>35</sup> Bécs. Österr. Nat. Bibl. God. Lat. 44.

<sup>36</sup> A korvina közt egészen szokatlan típusú kötése van, amely pontosan megegyezik az aragon-címeres LIVIUS-kódex kötéstáblájának középső részével. TAMARO DE MARINIS (*La legatura artistica in Italia nei secoli XV et XVI*. Firenze, 1960. T. I. 21. l. T. 3. 87—88. l.) mind a két kötést nápolyi munkának tartja. Kétségtelen, hogy az aragon címeres kötetet nehezen lehetne Budán készültnek tartani s így le kell mondanunk a magyar kutatók korábbi álláspontjáról, amely szerint a díszes kötés a királyi könyvkötőműhely terméke. (*Bibliotheca Corvina* i.m. 56. l.) De Nápoly helyett nem inkább Velencében kell-e keresni a két különleges kötés mesterét? Éppen T. DE MARINIS munkája közül olyan velencei kötések, amelyekben bizonyos rokon vonásokat lehet fölfedezni.

dékozó címere látható. Ilyen VITÉZ János CICERÓ-kódexe, amelynek címlapjára VITÉZ címerét festették, de csatjai egyikén MÁTYÁS címere van.<sup>37</sup> Még pontosabban megfelel a *Psalterium* esetének az a breviárium, amelyet IV. HENRIK francia király ajándékozott FERDINÁND osztrák főhercegnek, a későbbi II. FERDINÁND császárnak. A breviárium rendkívül díszes kötésének közepét a francia király címere és a nevét jelző *H* betű foglalja el, négy sarkában is koronás *H* betűk, bent ellenben a megajándékozott tulajdonos-jele.<sup>38</sup> Hasonlóképpen értelmezhetjük a továbbiakban ismertésre kerülő PETRARCA kódexet, amelynek belsejében föltételezhetően BEATRIX címere volt, a tábla sarkában pedig MÁTYÁS király hollójára emlékeztető fekete madarak.

Végül a csoportban utolsóként szólnunk kell a hetedik kódexről is, a GREGORIUS-ról. Ennek egyesített címere nagyon hasonló a BEATRIX-kódexekéhez, mégsem tarthatjuk olyanak, amely a királyné számára készült. A hollós szív pajzs ugyanis nem a MÁTYÁS-rész közepén, hanem az egész egyesített címer közepén foglal helyet, ami annak a jele, hogy a festő MÁTYÁS címerét akarta ábrázolni, de ezzel súlyos címertani hibát követett el, belevéven a király címerébe felesége címerét. Hogy a kódex csakugyan nem BEATRIX, hanem MÁTYÁS számára készült, azt a kolofon szösz szerint meg is mondja: „Ad honorem dei atque serenissimi regis Hungariae laudem, Florentiae.” A hét kódex közül tehát vég-eredményben hatról állapíthatjuk meg, hogy BEATRIX kapta ajándékba vagy ő készítette.

2. A megvizsgálandó kódexek második csoportjába azok tartoznak, amelyekben külön-külön pajzson található meg MÁTYÁS király címere és az aragon címer, elég sokféle alkalmazásban. Éppen azért nem is várhatjuk, hogy ezekkel kapcsolatban olyan egységes eredményt fogunk kapni, mint az első csoport esetében. Annál is inkább, mert a király és királyné címerének együttes föltüntetése éppen úgy jelölheti a király és a királyné személyét, — mert ilyen esetben a királyné nem az egyesített címet, hanem csak saját családi címerét használta, — mint egyedül a királyné személyét. A címeregysítés ugyanis nemcsak egy pajzson belül történhetik, hanem két, egymás mellett, egymással érintkező, vagy összekötött pajzson is. Így látjuk pl. KINIZSI Pálné MAGYAR Benigna imádságos-könyvében (FESTETICH-kódex) a KINIZSI és a MAGYAR család címerét mint a feleség címerét, két külön pajzson, de a pajzsokat magukban foglaló keretek egymást metszve kapcsolódnak.<sup>39</sup>

Ebbe a — MÁTYÁS király címerét és az aragon címet külön-külön pajzsokon tartalmazó csoportba tartozik a DIDYMUS-korvina.<sup>40</sup> A kódex rendkívül díszes első lapján a keret belső szélén MÁTYÁS, külső szélén BEATRIX térdelő alakját látjuk, mindkettejük mellett egy-egy címerpajzs, rajta MÁTYÁS mellett a magyar, BEATRIX mellett az aragon címer. A kódex 1487-ben készült, abban az időben, amikor már egyre gyakrabban találkozunk a korvínak díszítéseiben a királyi pár képével. Itt tehát egyszerűen az ábrázolt személyeket jelölő címerekről van szó. Hasonlóan, ahhoz, mint ahogy a római Rossiana-könyvtár missaléjának kánonképén MÁTYÁS király térdelő alakja mellett ott van címere. (BEATRIX alakja mellett természetesen a puszta aragon, nem az egyesített címer van, mert ez itt személyére utaló címer.) A DIDYMUS-kódex tehát valóban hiteles korvina, nem pedig BEATRIX királyné számára készült kódex.

Némileg hasonló, de kissé komplikáltabb magyarázatot igényel a RANSANUS-kódex<sup>41</sup>, amelyben ugyan nincs aragon címer, de a kutatók általában föltételezik, hogy eredetileg rajta volt. RANSANUS *Építome rerum Hungaricarum* című történeti munkájának a MÁTYÁS királyhoz intézett ajánlást tartalmazó díszes lapja MÁTYÁS és BEATRIX egymás mellett trónon ülő alakját tünteti föl, amint a szerző átnyújtja nekik munkáját.

<sup>37</sup> Bécs. Österr. Nat. Bibl. Cod. Lat. 11. Reprodukcióját ld. HERMANN, H. J.: *Die illuminierten Handschriften und Inkunabeln der Nationalbibliothek in Wien*. (Beschreiben des Verzeichniss der illuminierten Handschriften in Österreich. Neue Folge = ezentúl röviden: *N.F.*), VI. 3. Leipzig 1932. 59. sz. 12., 13. t.

<sup>38</sup> MAZAL, Otto: *Einbände für französische Könige und Königinnen in der Einbandsammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*. Biblos. 1962. 9. 1.

<sup>39</sup> BÁRCZAY: *I.m.* 31. 1. — A FESTETICH-kódexről repr. ld. HOFFMANN E.: *I.m.* 327. t.

<sup>40</sup> New York. Pierpont Morgan Library. Morgan MS 496. ALLEN, Walter: *The four Corvinus Manuscripts in the United States*. Bulletin of the New York Public Library 42. 1938. 315—323. 1. Repr.: *Bibliotheca Corvina* 141. 1. — HEVESY: *I.m.* 21. t. — *Dizslapok a római könyvtárakban őrzött négy Corvin-codexből*. Pest, 1871. 16. t.

<sup>41</sup> OSZK Clmae 249. Repr.: BERKOVITS Ilona: *A magyarországi corvínak*. Bp. 1962. 9. t. Az állítólag kivehető kivakart címerekről ld. HOFFMANN Edit: *I.m.* 179. 1.

(Megjegyzendő, hogy a munka megírására BEATRIX királyné biztatta a szerzőt, a felajánlást ábrázoló kép tehát teljesen indokolt.) A lap alsó szegélyének díszes keretében két, egymástól független címer van most, az egyik II. ULÁSZLÓ királyé, a másik BAKÓCZ Tamás bíboros esztergomi érseké. A szakirodalomban általában azzal az állítással találkozunk, hogy ULÁSZLÓ címere alatt kivehető MÁTÝÁS király, BAKÓCZÉ alatt BEATRIX királyné címerének nyomai. A magunk részéről a leg gondosabb vizsgálattal sem tudtuk nyomát találni ULÁSZLÓ vörös alapon fehér sasos szív pajzsa alatt a korábbi kék alapon fekete hollójának (a két király címere csak ebben különbözött egymástól). BAKÓCZ címere alatt sem lehet megtalálni BEATRIX címerét, de itt valószínűnek látszik egy korábbi címer eltávolítása, mert a címer fölé helyezett bíborosi kalapot a többi festésnél durvábbnak látszó alapozás veszi körül, — ilyesmi a királyi címer koronája körül nincs, — mintha itt a korábbi korona nem tökéletesen eltávolítható nyomait akarták volna így eltüntetni. Két kis arany-csücsökről is föltételezhető, hogy ennek az eredeti koronának nyomai.

Az az elgondolás, hogy itt eredetileg MÁTÝÁS és BEATRIX címere volt egymás mellett, — de nem egymással összekapcsolva, — elég logikusnak látszik. Hiszen az ajánlás mindkettejüknek szól, és a képen is MÁTÝÁS és BEATRIX együtt látható. Így tehát lehetséges, hogy a két címer nem possessort akart jelölni, hanem ugyanolyan személyjelölő címer, mint amilyennel a DIDYMUS-korvinán találkoztunk. Az eredeti terv csakis a MÁTÝÁS és BEATRIX-címer lehetett, de hogy ez a kivitelezés is megtörtént-e, az már nem bizonyos. Mindenesetre elgondolkoztató, hogy a fehér sas alatt nyomát sem lehet kivenni a fekete hollónak. Főleg azonban érthetetlen, miért vitte el magával Nápolyba a szerző a teljesen kész kódexet, amelyre már ráfestette az új király, ULÁSZLÓ címerét? Miért nem ajándékozta neki a későn elkészült kódexet, ha már MÁTÝÁS nem élt?

Nézetünk szerint a kérdés nyitját az ULÁSZLÓ-BEATRIX házasság bonyodalmaiban kereshetjük. A kódex címlapja kétségtelenül még MÁTÝÁS király életében készült, mert másként nem őt ábrázolná, de valószínűleg közvetlenül a király halála körüli időben. A királyi pár alakja már ott volt, eltávolítani nem lehetett, de a címerek talán még nem voltak készen a lap alján. A szerző tehát ügyes fordulattal vagy ULÁSZLÓnak, vagy BEATRIXnak akarta ajándékozni a díszes kötetet. Az ULÁSZLÓ és BEATRIX-címereket tehát azért festette a címlap aljára, hogy az új királyi párnak vagy külön BEATRIXnak mint az új király feleségének kedveskedjék vele. Az ajándék átadása azonban az első időben a házasság titokban tartása miatt nem volt lehetséges, utóbb pedig az érvénytelen házasság fölbontása, illetőleg az azt megelőző pereskedés miatt vált alkalmatlanná arra, hogy a szerző a maga érdekében használja föl. Az elsiertett ajándék tehát gazda nélkül maradt, s a családott szerző magával vitte Itáliába. Mikor azután 1492-ben meghalt, unokaöccse, JÁNOS palermói dominikánus szerzetes örökölte a kódexet, aki új ajánlással egészítette ki a munkát, amelyben nagybátyja törteneti munkáját BAKÓCZ prímásnak ajánlotta. A kötet új címlapot is kapott, ahol most már ő nyújtja át a könyvet BAKÓCZ érseknek. A régi címlapon pedig BEATRIX címerét BAKÓCZÉVAL festette át. Ezen a helyen már az ULÁSZLÓ-címer sem zavart többé, mert a belső lap címeri csak díszítő elemek, nem jelölnek possessort. A RANSANUS-kódex tehát nem külön BEATRIX számára készült, hanem a királyi párnak ajánlott kódexként, de a királyi könyvtárba soha nem került bele.

A MÁTÝÁS és BEATRIX címerét külön-külön hordozó kódexek sorában harmadikként a sokat vitatott *Graduale* problémáit kell megvizsgálunk.<sup>42</sup> A nagyméretű, páratlanul díszes kódex jelenlegi első levelén a keret alsó szegélyének díszei közt egy angyal tartja két kezével, külön-külön, egymástól kifelé dőlő pajzson Mátýás király címerét és az aragon címert.

VARJU Elemér 1908-ban megjelent cikkében<sup>43</sup> annak a véleményének adott kifejezést, hogy a kódex francia egyházi szokásoknak megfelelően készült, mert nem ádvontell, hanem húsvétal kezdődik. VARJUNAK ez a föltételezése sajnálatos módon sok problémának és sok téves hipotézisnek vált alapjává. Ha ugyanis a kódex francia egyházi szokásoknak megfelelően készült, akkor bizonyos, hogy nem Magyarországon másolták, s francia-flamand típusú festményei miatt szinte kényszerítőnek látszott a föltevés, hogy a kötet a francia király ajándékaként került MÁTÝÁS királyhoz<sup>44</sup>. Bár HOFFMANN Edit valóban csak VARJU tekintélye előtt meghajolva fogadta el a francia

<sup>42</sup> OSZK Clmae 424. Repr.: BERKOVITS: *I. m.* 40. t.

<sup>43</sup> VARJU Elemér: *Két Corvin-kézirat*. Magy. Könyvszle. 1908. 1—25. l.

<sup>44</sup> BERKOVITS Ilona: *Egy Corvin-kódex származása*. Magy. Könyvszle. 1945. 22—37. l. U.A.: *Egy korvina-miniatura*. Műv. tört. Ért. 1959. 250—259. l. U.A.: *Una miniatura della Biblioteca Corvina* Acta Hist. Art. VII. 1960. 79—80. l.

eredetet, különben hajlandóbb lett volna Budára lokalizálni.<sup>45</sup> Annnyival is inkább, mert — mint helyesen megjegyzi, — érthetetlen, hogy ajándékba félig kész kódexet küldtek. Tudniillik abban egy kutató sem kételkedik, hogy a kódex legjelentősebb miniatűrái, a többitől elütő, nem flamand, hanem olasz stílusban már Budán készültek. Ugyancsak a budai eredet mellett emelt szót HERMANN is, a bécsi illuminált kódexek katalógusában.<sup>46</sup>

VARJU véleményével szemben a legutóbb SZIGETI Kilián<sup>47</sup> teljesen meggyőzően bizonyította be, hogy a kódexnek semmiféle francia vonatkozása nincs, hanem egyszerűen az egyházi év második részét tartalmazó kötet (ezt egyébként már HERMANN is kimondta), amely ferences kolostor számára készült, s valószínűleg szerzetesi műhelyben, csak néhány jelentősebb képét festette királyi illuminátor. A kódexet tehát nem MÁTYÁS király kapta ajándékba, hanem éppen ellenkezőleg, királyi ajándékként készült egy magyarországi ferences kolostor számára. A probléma most már csak az, hogy ebben az esetben a két címer a királyé és királyné közös ajándékát jelzi-e, vagy pedig csak a királyné személyére utal? Mindenekelőtt le kell szögezniünk, hogy a kódex eleje csonka, mert a graduale szövegéből elől két lapnyi rész, tehát így a díszes kezdőlap is, hiányzik.<sup>48</sup> A címereket ezért sem tekintjük possessor-címernek: de azért sem, mert MÁTYÁS és BEATRIX címere itt az ajándékozót vagy ajándékozót jelzi, nem pedig egy olyan személyt, akinek a számára a kódex készült. Az együtt szereplő magyar és aragon címerben pedig nem BEATRIX címerét kell keresniünk, hanem MÁTYÁS és BEATRIX címerét, mert a két címerpajzs sem nem érintkezik, sem nem dől egymás felé, hanem egymástól kifelé. Az angyal alakja ezért nem tekinthető a címereket egyesítő elemnek.<sup>49</sup> A graduale tehát minden valószínűség szerint nem egyedül BEATRIXnak, hanem a királyi párnak közös ajándékaként készült. Bizonyosra vehetjük, hogyha egyedül a királyné készítette volna, akkor szokásos, egy pajzson egyesített királynéi címerét tétette volna bele.

Két külön pajzsra tagoltan állhatott eredetileg BEATRIX címere a párizsi PETRARCA-DANTE-kódex címlapján, ahol ma a francia királyi címer látható ilyen alakban. A kódexet a táblán található fekete niellós hollószérű ma darakalapján TAMMARO DE MARINIS korvinaként ismertette.<sup>50</sup> CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára bizonyítása szerint MÁTYÁS király készítette nászajándékuul felesége számára, s csak később, a nápolyi könyvtár szétszóródása után került a francia király birtokába, s akkor festették az eltávolított eredeti címer helyére a mait.<sup>51</sup>

Semmiképpen nem lehet BEATRIX címerét látni a THURÓCZY-kronika augsburgi kiadásának elején levő összetett címerben.<sup>52</sup> Igaz ugyan, hogy a többszörösen összetett címer középpontjában, közös korona alatt felső sarkukkal egymáshoz támaszkodó pajzsokon látható a magyar és az aragon címer, — ami megfelelne a királyné címerének is, — de ezek közül teljes körben MÁTYÁS király országának címerai vannak, magát a művet pedig a kiadó MÁTYÁSNAK ajánlotta. Az élelmes kiadó azonban ismerve Beatrix hatalmát és jelentőségét, így akart mindkettőjüknek kedvére lenni, a Hunyadi- és Aragonház kapcsolatát jelezve.<sup>53</sup> Ennek a jele az is, hogy úgy látszik, két különleges példányt

<sup>45</sup> HOFFMANN Edit: I. m. 86. l.

<sup>46</sup> NF VI. 4. 47. sz.

<sup>47</sup> SZIGETI Kilián: *A Mátyás-graduale eredetének kérdése*. Magy. Könyvszle. 1963. 327—332. l.

<sup>48</sup> SZIGETI Kilián megállapítása.

<sup>49</sup> Más a helyzet CZILLEI Ulrik pecsétjén (*A Magyar K. Orsz. Levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója*. Bp. 1889. 9. tábla 41. kép.). Itt a két pajzson elhelyezett CZILLEI címer az angyal egymás felé dőlve, felső sarkaikon érintkezve tartja össze.

<sup>50</sup> MARINIS, Tammaro de: *Appunti e ricerche bibliografiche*. 1940. 91. l. és 156. l. UA.: *La legatura...* HOBSON: *Two renaissance bindings*. The Book Collector. 1958. 267.

<sup>51</sup> CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *A Corvina egy Petrarca-Dante kódex a párizsi Bibliothèque Nationale-ban*. M. gy. Könyvszle. 1961. 239—246. l. UA.: *Un manuscrit Pétrarque-Dante de la Bibliothèque Nationale à Paris et ses rapports avec la Bibliothèque Corvinienne*. Bp. 1962. Acta Hist. Art. Acad. Sci. Hung. T. VIII. Fasc. 1—2. 99—106. l.

<sup>52</sup> THURÓCZY János: *Chronica Hungarorum*. Augsburg, 1488. HAIN 15518.

<sup>53</sup> Erősen hasonló címeralkalmazást találunk a volaterrai MARLIANUS-korvinában, *Az Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sfortiae et Iohannis Corvini MARLIANUSNAK az eljegyzés alkalmából készített beszédét tartalmazza*. A kódex első levelén egymás mellett, arany zsinórokkal összekötve látható MÁTYÁS király és a SFORZA-család címere, alatta ez a szöveg: „Iuncta uno haec fulgent praeclara insignia nexu: quae torum vincere

készítettet a királyi pár számára. A krónikának ugyanis fönmaradt két pergamenre nyomtatott kiadása, arany betűkkel nyomott ajánlással, a többi fönmaradt példányoknál messze tökéletesebb kiféttéssel.<sup>54</sup> Joggal lehet fölteni, hogy ez a két példány MÁTYÁSÉ, illetve BEATRIXÉ volt. Igaz ugyan, hogy az ajánlással kapcsolatos címer nem possessor-címer, hiszen ez minden példányban megtalálható, — de mégis szükségtelen volt, hogy még ezen felül királyi és királynéi possessor-címert fessenek rá.

A második csoportban eddig ismertett könyvek mindegyike olyan volt, ahol MÁTYÁS címere és az aragon címer egymással mellérendelő helyzetben volt ábrázolva, s így esetről esetre külön vizsgálattal kellett eldönteni, hogy föltehetőleg MÁTYÁS és BEATRIX vagy külön BEATRIX címerét jelentették-e. Van azonban még két olyan kódex, amelyekben az aragon címer nyilvánvalóan alárendelt szerepet játszik a királyi címerrel szemben. Ezeknél tehát szóba sem jöhet az a föltevés, hogy BEATRIX számára készültek volna. Az egyik a vatikáni missale, a másik a párizsi CASSIANUS-korvina. A római missale<sup>55</sup> első lapján, a possessor megillető helyen ott áll MÁTYÁS címere, s ugyanez látható a 104. levélen, míg a következő levél az aragon címeret hordozza. Nem többet jelent ez, mint a királyné személyének kiemelését, ugyanúgy, mint egyes korvinákban BEATRIX királyné arcképe. Hasonló ehhez a remekbe készült CASSIANUS is.<sup>56</sup> Ez a kódex csak ULÁSZLÓ idejében kapta meg befejezését, és ennek megfelelően már ULÁSZLÓ címere van benne, de még megtalálható MÁTYÁS király neve és emblémája is a díszítések közt. Ugyanígy az egyik lapszéli keret díszel közt ott van az aragon címer, de tulajdonképpen csak díszítőelemként. Ugyanígy egy másik lapon a főcímerként ábrázolt ULÁSZLÓ-címer mellett a lap szélére szorult másik, összetett címer részei közt lengyel sas és aragon sávok megint csak díszítőelemek, nem tulajdonost jelölő címer. Legföljebb arra következtethetünk belőle, hogy a kódex befejezése már 1491 táján megtörténhetett, amikor még BEATRIXET ULÁSZLÓ feleségének lehetett tekinteni. Később a saját csapdjából minden áron szabadulni akaró ULÁSZLÓ számára aligha lehetett volna otthagyni, főleg nem az ő lengyel sasával egy pajzsra egyesítve az aragon sávokat, ami — ha mégis több, mint díszítés, akkor csak BEATRIX hiányos címere lehetne.

Végeredményben tehát a második csoportba tartozó könyvek közül csak kettőt találtunk olyant, amelyről föltehető, hogy BEATRIX számára illuminálták, az egyik a PETRARCA, a másik pedig a THURÓCZY-krónika egyik fönmaradt példánya.

3. Régebbi kódexkatalogusokban nemegyszer előfordul az a tévedés, hogy egyes kódexeket pusztán csak a magyar vágásokat is tartalmazó aragon címer alapján BEATRIX tulajdonaként s így egyszersmind korvinaként tüntettek föl. Pedig — mint az előzőekben láttuk — a magyar vágások jelenlétének semmi köze MÁTYÁS és BEATRIX házasságához, hanem azok már egy évszázaddal BEATRIX kora előtt beletartoztak az Aragon-ház címerébe. Ezzel a címerrel látták el tehát BEATRIX atyjának, ARAGONIAI FERDINÁNDnak és testvérének, ARAGONIAI JÁNOS bíborosnak a kódexeit is. De természetesen ezt a címet kellett megkapniuk azoknak a könyveknek is, amelyeket BEATRIX még lánykorában kapott, és amelyeket esetleg Nápolyból Budára magával hozhatott.

Ilyen, Nápolyból Budára került kódex a melki psalterium, amelyről ugyanennek a folyóiratnak egy korábbi évfolyamában<sup>57</sup> talán sikerült bebizonyítanunk, hogy BEATRIX személyes tulajdona volt. Itt tehát csak egészen röviden annyit foglalunk össze erre vonatkozólag, hogy a kis zsoltároskönyv a szöveg egyes kitételei szerint nő számára készült, tulajdonosa a possessor-címer tanúsága szerint az Aragoniai-ház tagja volt, és 1605-ben minden valószínűség szerint Esztergomban került PÁLFFY Miklós ajándéka-ként KOHÁRY Péter birtokába, abban a városban, ahol BEATRIX 1491-től kezdve egészen Magyarországról való távozásáig, 1500-ig élt.

orbem, quae vincere nulli contigit et ne ipsis secum certare daretur, perpetua iungi voluerunt fata cathena". A címerek itt nem a tulajdonost jelölik, a kettős, összetett címer nem azt jelenti, hogy a kódex SFORZA Bianca számára készült, hanem az aláírt szövegnek megfelelően jelképes kifejezése a HUNYADI és SFORZA-ház házassági, szövetségi, hatalmi kapcsolatának. A kódex nem is SFORZA Biancának vagy CORVIN Jánosnak van ajánlva, hanem MÁTYÁS királynak, s ennek megfelelően a 4. levélen, ahol MÁTYÁS király képe látható, ott van MÁTYÁS király possessor-címere, mert a kódex az ő számára készült.

<sup>54</sup> OSzK. Inc. 1143.

<sup>55</sup> Vatikáni könyvtár. Cod. Lat. Urb. 110. Repr.: HEVESY: *I. m.* 49, 50., 51. t.

<sup>56</sup> Párizs. Bibl. Nat. Cod. Lat. 2129. Repr.: HEVESY: *I. m.* 43., 44. t. — Bibliotheca Corvina 129., 131. l. (Mikrofilmje az MTA Könyvtárának mikrofilmtárában.)

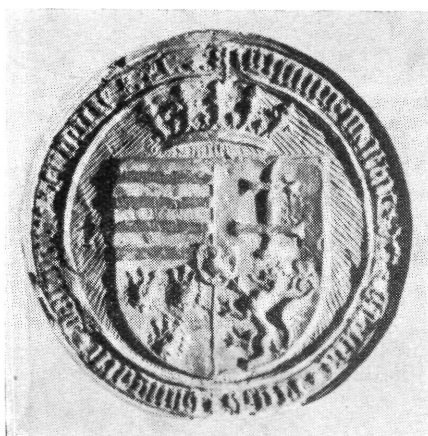
<sup>57</sup> CSAPODI Csaba: *Beatrix királyné Psalteriuma Melkben*. Magy. Könyvszle. 1960. 428—430. l.



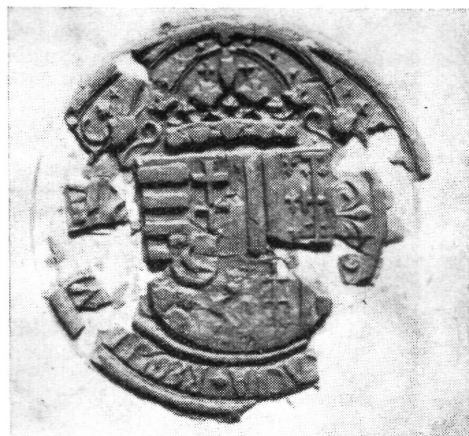
1. ZSIGMOND király címeres pecsétje



2. BORBÁLA királyné címeres pecsétje



3. MÁTYÁS király címeres pecsétje



4. BEATRIX királyné címeres pecsétje

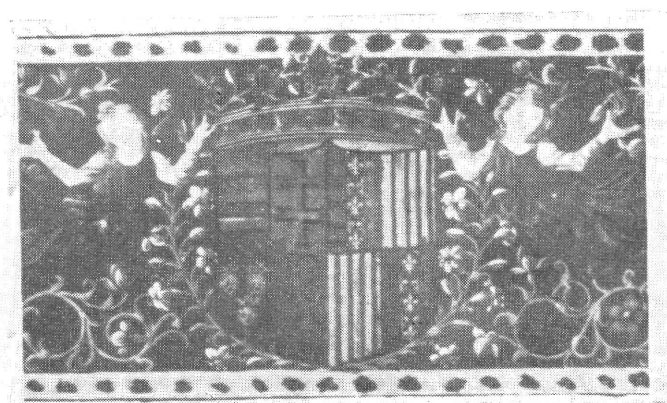




5. II. ULÁSZLÓ király címeres pecsétje



6. ANNA királyné címeres pecsétje



7. BEATRIX címere a REGIOMONTANUS-kódexben



8. MÁTYÁS király Agathias-kódexe



9. BEATRIX királyné AGATHIAS-kódexe

Bizonyosan BEATRIX hozta Nápolyból azt a CURTIUS-kódexet is, amely 1877-ben ABDUL HAMID szultán ajándékeként Konstantinápolyból került haza.<sup>58</sup> A kódex possessor-címere az aragon címer, s mivel a kötet a Corvina maradványai közt volt, eredeti tulajdonosaként BEATRIX királynéra kell gondolnunk.

Van még egy puszta aragon címerrel jelzett kódex is, a besançoni LACTANTIUS, amelyet HEVESY BEATRIX tulajdonának, s egyúttal korvinának tekintett.<sup>59</sup> Szerinte ugyanis a lapszélkeret díszítései közt látható hegyes süvegű, csizmás törpék magyar viseletet mutatnak be, a kódexet tehát Magyarországon díszítették. Ez azonban teljesen alaptalan föltevés. Nemcsak azért, mert a figurák viselete egyáltalán nem speciálisan magyar, hanem mivel puszta aragon címer és nem az egyesített magyar-aragon címer van rajta, ezért — ha egyáltalán BEATRIX számára készült — még házassága előtt kellett készülnie. Ebben az esetben pedig nem készülhetett Magyarországon. A LACTANTIUS-kódex éppen úgy lehetett az Aragon-ház bármely más tagjáé.

### Beatrix királyné könyvei

Az eddigiekben azt a problémát vizsgáltuk meg, hogy a Corvina-könyvtárral kapcsolatba hozott kódexek közt vannak-e olyan kötetek, amelyek BEATRIX királyné számára készültek, — házassága előtt vagy után. De még nem feleltünk arra a kérdésre, hogy ezek a könyvek beolvadtak-e a királyi könyvtár állományába, illetve egyenesen a Corvina számára készültek-e, vagy pedig a királynénak volt Budán saját könyvgyűjteménye.

Hogy BEATRIXnak már Nápolyban, házasságkötése előtt is voltak könyvei, arról hiteles forrásadatok szólnak. A nápolyi számadáskönyvekből tudjuk, hogy a kis királylány már tízéves korában pergamenre írt könyvet kapott, CICERO munkáját: *De senectute*. Később ugyancsak CICERONAK két másik művét: *De officiis* és *Epistolarum liber*, valamint egy VERGILIUST<sup>60</sup>. Nápolyi zenetanára, Johannes TINCTORIS több munkáját ajánlotta neki.<sup>61</sup> Diomedes CARAFFA nászajándékát, a *De institutione vivendi-t* szintén még Nápolyban kellett megkapnia, mert benne a szerző arra is ad tanácsokat, hogyan viselkedjék BEATRIX Magyarország felé vezető útja közben.

Mennyi könyve volt még BEATRIXnak ezeken kívül, nem tudjuk. Azt sem tudjuk, hány könyvet hozott magával Budára. De hogy voltak ilyenek, arra nemcsak a már említett CARAFFA-kódex, a melki psalterium és a CURTIUS-kódex a bizonyíték, hanem két hiteles korvina is, a *Liber Sancti Albani*<sup>62</sup> és TRAPEZUNTIUS: *In perversionem problematum Aristotelis*.<sup>63</sup> Ebben a két utóbbi kódexben ugyanis MÁTYÁS címerét az aragon címerre festették rá. A TRAPEZUNTIUS-kódex Budán díszes, aranyozott, címeres korvina-kötést is kapott. Bizonyos tehát, hogy ez a két kódex bekerült a királyi könyvtár állományába. De éppen a címer-átfestés és új kötés bizonyítja a legjobban, hogy azok a

<sup>58</sup> Budapest. Egyetemi Könyvtár. Cod. Lat. 4.

<sup>59</sup> Besançon. Bibliothèque municipale. Ms 170. HEVESY: *I. m.*-ben a 2. sz. alatt. Repr. uo. 13. t.

<sup>60</sup> BERZEVICZY: *I. m.* 67—68. l.

<sup>61</sup> HARASZTI Emil: *Zene és ünnep*. Mátyás király emlékkönyv. 2. k. Bp. 1940. 312. l.

<sup>62</sup> Oxford. Bodleiana. Bibliotheca Canoniana. Cod. Lat. Script. ecll. 17. (COXE, Henricus: *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae*. Pars 3. Oxonii, 1954. 291. l.)

<sup>63</sup> Bécs. Österr. Nationalbibl. Cod. Lat. 218. (NF VI. 3. 139—340. l.) MEZEY László (*Codices Latini medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*. Bp. 1961.) a budapesti Egyetemi Könyvtár Konstantinápolyból hazakerült, Cod. Lat. 11. sz. kódexéről is föltételezi, hogy BEATRIX hozhatta magával Nápolyból, mert eredetileg Marinus TOMACELLUS, a nápolyi király hajóhadának parancsnoka számára készült. Sajnos a kódex első lapja csonka, és így nem tudjuk, milyen címer volt rajta.

kódexek, amelyeken megmaradt BEATRIX aragon címere és — amint legalább a CURTIUS-kódexről tudjuk, nem kaptak új kötést, azok nem jutottak az előbbieks sorsára, hanem megmaradtak a királyné tulajdonában. A psalterium esetében ez világos, de még nem bizonyítéka egy külön könyvgyűjteménynek, mert nem könyvtári darab, hanem személyes használatra való imádságos-könyv. Könyvtári darab azonban a másik pusztán aragon-címeres darab, a CURTIUS-kódex.

CURTIUS *Rerum gestarum Alexandri Magni libri c.* munkája valószínűleg már a BEATRIX-szal kötött házasság előtt megvolt MÁTYÁS király könyvtárában, mert a MÁTYÁS címerével fönmaradt példányt 1467-ben másolta a király számára már akkor rendszeresen dolgozó Petrus CENNINIUS.<sup>64</sup> Igaz ugyan, hogy nem egyszer előfordul, hogy ugyanaz a munka több példányban található meg a korvinák közt, mégis föltűnő, hogy a nápolyi példányban nem festették át az aragon címet és nem kapott új kötést.<sup>65</sup> Már pusztán ebből a tényből nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy a két CURTIUS-kódex közül a MÁTYÁS-címeres példány korvina, az aragon-címeres pedig BEATRIX királyné külön könyvtárának egyik darabja.

Van azonban ennek a kódexnek egy különlegesen érdekes bejegyzése is, ami úgy látszik, hogy közelebbi vonatkozásba hozza BEATRIX-szal; és megerősíti azt a föltevést hogy a királyné személyes tulajdonában maradt. Ez a bejegyzés néhány soros titkosírás az első előzék belső lapján. A titkosírás megfejtése OROSZ GÁBOR, MEZEY LÁSZLÓ és GERÉZDI RABÁN közös munkájával sikerült, és a következő eredményt adta: „Anno d[omi]ni mille[s]j[m]o LXXX[X] p[ri]mo die dom[in]ico post [diem] epiphaniarum domini veni huc agriam, tercio die venit post me huc sere[nissi]mus d[ominus] rex ladislaus: 1490 coronatus in die dominico die post festum [egy bizonytalan jel] exaltationis san[ctae] crucis[egy bizonytalan jel].”

Mit mond ez a följegyzés? A szöveg írója azt állítja, hogy ő 1[4]91 vízkereszt utáni vasárnap Egerbe jött. (A följegyzés tehát Egerben készült). Harmadnapra utána jött ULÁSZLÓ király, akit 1490 szentkereszt fölmagasztaltatásának napja utáni vasárnap megkoronáztak.

A koronázás időpontjának megjelölésében némi bizonytalanság, sőt hiba is van. A bizonytalanság abban áll, hogy a „die post festum” nem mondja meg, hogy szentkereszt fölmagasztaltatásának napja (szept. 14) után hányadik napról van szó; a hiba pedig az, hogy a koronázás napja, szeptember 18, 1490-ben nem vasárnapra, hanem szombatra esett. Az azonban kétségtelen, hogy ULÁSZLÓ király 1491 elején csakugyan járt Egerben, amikor Kassa felé vonult a trónkövetelő lengyel Albert ellen, ugyanis január 15-ről Egerből keltezett oklevelét ismerjük.<sup>66</sup>

De ki lehetett az a személy, akinek fontos volt, hogy Egerben ULÁSZLÓ királlyal találkozzék, s aki szükségesnek tartotta, hogy ezt a ránézve fontos eseményt följegyezze, valamint azt, hogy a találkozás alkalmával ULÁSZLÓ már meg volt koronázva? Még hozzá ezt a följegyzést csak olyan személy tehetette, aki egy aragon címeres kódex birtokában volt, és aki ezt a kódexet annyira a saját legszemélyesebb tulajdonának érezte, hogy bejegyzéseket, sőt fontos, bizalmas, mások előtt titkolt följegyezni valót írja bele.

A kódexben található címer, a följegyzés tartalma és titkossága alapján a legkézenfekvőbb magyarázat az lenne, hogy a bejegyzés írója maga a királyné volt. Ismerve az ULÁSZLÓ-BEATRIX-féle házassági tragikomédiát és a rá következő hosszas pereskedést, az egrri epizód és annak följegyzése teljesen megmagyarázható. BEATRIX titokban találkozhatott Egerben ULÁSZLÓVAL, akiről jól tudjuk, hogy politikai ürügyekre hivatkozva kezdetől fogva kikötötte a házasságkötés szigorú titokban tartását. Ennek a titokban

<sup>64</sup> OSZK Clmae 160. CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Mátyás király könyvtárának scriptorai*. Petrus Cenninius. Magy. Könyvszle. 1958. 327—344. l.

<sup>65</sup> A TRAPEZUNTIUS-kódex, amelyben a címet átfestették, új kötést is kapott Budán.

<sup>66</sup> RÁTH Károly: *A magyar királyok hadjáratai, utazásai, tartózkodási helyei*. Győr, 1861. 254. l.

tartásnak természetesen csak az volt az oka, hogy adott pillanatban tagadhassa a házasság érvényességét. Viszont szakítani sem mert még ekkor, amikor öccsének Kassa felé betört seregei fenyegették. Sőt éppen BEATRIX volt az, aki a lengyel trónkövetelő elleni hadjárat céljaira nagy összeget bocsátott a férjének hitt ULÁSZLÓ rendelkezésére, hogy katonákat fogadhasson.<sup>67</sup> Hogy a találkozás helye Eger volt, az sem meglepő, ha arra gondolunk, hogy BEATRIX, mikor MÁTYÁS halála után, CORVIN Jánostól való féltében elhagyta a budai királyi palotát, először NAGYLUCSET Dóczy Orbán egri püspök és nádor-helyettes vizivárosi házában telepedett le, és onnan vezette az ország ügyeit. ORBÁN püspöknek pedig várakat és uradalmakat adományozott. Másrészt ORBÁN püspök volt az, aki elnőkölt az ULÁSZLÓT királlyá választó országgyűlésen.<sup>68</sup>

Nagy valószínűséggel föltehetjük tehát, hogy BEATRIX az aragon-címeres CURTIUS-kódexet, amelyet Nápolyból hozott magával, magánál tartotta saját könyveként, személyes használatára. Meg kell azonban vallanunk, hogy ennek a tetszetős föltevésnek bizonyos nehézségei is vannak — az említett datálási hibán kívül is. Mindenekelőtt az írás egyáltalán nem látszik BEATRIX kezeírásának. Amennyiben a titkosírásban található mindössze három, betűkkel kiírt, szó írása összehasonlítható BEATRIX ismert írásával, úgy látszik, hogy a titkosírással szöveg sokkal vastagabb, határozottabb, inkább hátra dőlő betűi nem felelnek meg BEATRIX sokkal finomabb, szálkásabb, bizonytalanabb, inkább előredőlő betűinek.<sup>69</sup> De ez a nehézség áthidalható a föltevessel, hogy BEATRIX nem maga írta be a sorokat, hanem egy bizalmas hívével vagy íródeákjával beíratta, és nem maga pepecselt a jelkulccsal. A másik nehézség az, hogy bár a titkosírás jelei nagyon hasonlóak, részben azonosak is azokkal a jelekkel, amelyeket BEATRIX titkosírással írt leveleiből ismerünk, de túlnyomó részük eltér azoktól.<sup>70</sup> Persze ez a nehézség sem döntő, mert az 1482—1486-ból ismert levelek íráskulcsát 1491-ig, éppen a titkosság érdekében megváltoztathatta. Harmadik nehézségként azzal a problémával állunk szemben: hogyan kerülhetett a Corvina-könyvtár maradványaival Konstantinápolyba az a könyv, amely BEATRIX személyes tulajdona volt, sőt bizalmas bejegyzését tartalmazta? Dehát ennek több módja is lehetett. Esetleg Esztergomban hagyta, úgy mint a psalteriumot, amikor 1500-ban menekülésszerűen távozott Itáliába, hiszen ekkor már, az ULÁSZLÓVAL kapcsolatos remények teljes szétfoslása, a házasság érvénytelenségének kimondása után a följegyzésnek nem volt ránézve többé semmi értéke. A gazdátlaná vált könyvet ezután Esztergomból is Budára vihatték a Corvina könyvei közé.

A titkosírással bejegyzés tehát valószínű, hogy egyrészt az ULÁSZLÓ-kori magyar történet egy eddig ismeretlen epizódját őrizte meg, amelyről más források hallgatnak: BEATRIX 1491 elején Budától és Esztergomtól távol, Egerben, titokban találkozott ULÁSZLÓVAL. Hogy ennek a találkozásnak mi volt a célja, talán a hadjárat pénzügyi támogatásával kapcsolatos ellenszolgáltatások kikötése vagy biztosítékok szerzése a házasság érvényessége tekintetében, vagy valami más, azt eldönteni nem tudjuk. Másrészt megerősíti azt a föltevést, hogy a CURTIUS-kódex BEATRIX királyné személyes tulajdona volt<sup>71</sup>, de *a kódex problémáit véglegesen nem tekinthetjük tisztázottnak.*

<sup>67</sup> BERZEVICZY: *I. m.* 504. l.

<sup>68</sup> *Uo.* 475., 482., 489. l.

<sup>69</sup> BEATRIX sajátkezű levelének reprodukcióját ld. BERZEVICZY: *I. m.* 348. l. után.

<sup>70</sup> A modenai levéltárban őrzött titkosírással írt leveleinek mikrofilmjei az Országos Levéltár filmtárában (8620).

<sup>71</sup> Hasonló eredményre jutott VÉRTESY Miklós: *Titkosírás egy Corvinában. Magyar Könyvszle.* 1961. 167—169. l. Közli a titkosírás reprodukcióját is.



Sokkal biztosabb talajon mozgunk az egyesített címerekkel ellátott kódexek esetében. Már maga az a tény, hogy ezek a kódexek nem MÁTYÁS vagy MÁTYÁS és BEATRIX, hanem kizárólag BEATRIX címerét viselik, szinte bizonyossá teszik, hogy nem voltak a királyi könyvtár részei. Nyomatékos érvként kínálkozik az is, hogy míg a MÁTYÁS-címeres korvinák közt elég gyakran találkozunk olyanokkal, amelyekben ott látható MÁTYÁS és BEATRIX képe, addig a BEATRIX-címeres kötetekben, ha van arckép, az csak BEATRIX képe, MÁTYÁSÉ soha sincs bennük.<sup>72</sup>

Pedig a REGIOMONTANUS-kódexet nem a szerző ajánlotta BEATRIX királynénak. Az ajánlás BESSARION bíborosnak szól. Ezt a kódexet tehát a királyné nem ajándékként kapta, hanem maga készítette a maga számára. Nagyon fontos a mi problémánk szempontjából a korvinaként emlegetett két AGATHIAS-kódex. Agathias *De bello Gothorum et aliis peregrinis historiis* c. munkája Christophorus PERSONA latin fordításában azonos időből nem kevesebb, mint hat példányban ismeretes, s még hozzá a hat példány közül három azonos másolókéztől.<sup>73</sup> A fordító ezeket a példányokat a következő személyeknek ajánlotta: 1. IV. SIXTUS pápa, 2. MEDICI Lorenzo, 3. I. FERDINÁND nápolyi király, 4. ismeretlen személy (befejezetlen példány), a minket közelebből érdeklő 5. és 6. példányt MÁTYÁS királynak és BEATRIX királynénak, külön-külön. Mind a kettő nápolyi munka, BEATRIXÉ a díszesebb.

A MÁTYÁS királynak ajánlott példányban a possessornak megfelelő helyen MÁTYÁS címere, a BEATRIXnak ajánlott példányban BEATRIX királynéi, egyesített címere. MÁTYÁS példányában a királyhoz szóló ajánlás, a királyi arcképe, BEATRIX példányában BEATRIXnak szóló ajánlás és a királyné képe. Miért készítettetett volna a fordító nagy költséggel külön-külön példányt a királynak és a királynénak, ha nem tudott arról, hogy a királynénak magának is külön vannak könyvei? Hiszen célját úgy is elérhette volna, ha a két királyi személynek közösen ajánl föl egy példányt, kettejüknek szóló ajánlással, a királyné számára ez semmivel sem lett volna kevésbé megtisztelő.

Sajnos a kettős-címeres kódexek kötéséből nem sok következtetést tudunk levonni a magunk számára, mert a hat könyv közül három új kötésben van, az AGATHIAS korvina-példánya ugyanolyan poncolt. aranymetszésű vörös bársony kötésben maradt, mint BEATRIXÉ, ez tehát nem korvina-kötés, hanem az az eredeti, amelyben az ajándékozó küldte. A psalterium, amelyen MÁTYÁS címere van, s amelynek királyi ajándék-voltát próbáltuk bebizonyítani, nem könyvtári darab. Egyetlen olyan kódex van csak, amelyet BEATRIX készítettetett és egykorú bőrkötésben van, ez a REGIOMONTANUS. Ennek a kötésén nincs címer.<sup>74</sup>

Negative mégis bizonyíthatunk a kötésekkel is: egyetlen egy olyan kódexben sem láthatjuk BEATRIX kettős címerét, amely a korvinák szokásos aranyozott, címeres kötésében maradt ránk. Ugyanilyen negatív bizonyíték az, hogy az ULÁSZLÓ és II. LAJOS korában nyugati humanisták (CUSPINIANUS, GREMPER, BRASSICANUS) által elhozott korvinák közt sincs olyan, amelyben

<sup>72</sup> CSONTOSI János: *Mátyás és Beatrix arcképei Corvin-codexeken*. Arch. Ért. 1888. Új folyam 8. 97—115., 209—220., 311—326. I. UA.: *Mátyás és Beatrix kiadatlan arcképei*. 1910. 204—211. l.

<sup>73</sup> HOFFMANN Edit: *Christophoro Persona Agathias-fordításának néhány példányáról*. Magy. Könyvszle. 1924. 9—12. l.

<sup>74</sup> HEVESY: *I. m.* 134. sz. a. tévesen írja, hogy a REGIOMONTANUS-kódex kötésén címer van.

BEATRIX királynéi címere lenne. Nyilvánvalóan azért, mert akkor már a királyné könyvei nem voltak ott. Nincs ilyen a Konstantinápolyból hazakerült kódexek közt sem.

A fönmaradt BEATRIX-kódexekhez járulnak még azok a neki ajánlott kódexek és nyomtatott könyvek, amelyekről csak adataink vannak, de maguk a példányok elvesztek.

Végeredményben tehát a következő könyvekről állapíthatjuk meg, hogy egykor BEATRIX tulajdonában voltak:

1. AGATHIAS: *De bello Gothorum et aliis peregrinis historiis per Christophorum Personam e Graeco in Latinum trad.* (Fönmaradt kódex. Bp. OSzK. Clmae 413. Egyesített címer, BEATRIX képével, neki szóló ajánlással.)<sup>75</sup>

2. BONFINIS, Antonius de: *Historia Asculana.* (Elveszett kódex, BONFINI a királynénak ajánlotta és ajándékozta Magyarországra érkezésekor.)<sup>76</sup>

3. BONFINIS, Antonius de: *Symposion de virginitate et pudicitia coniugali.* (Fönmaradt kódex. Bp. OSzK. Clmae 421. Egyesített címerrel, BEATRIX képével, neki szóló ajánlással.)<sup>77</sup>

4. CARACCIOLUS, Robertus: *De laudibus sanctorum.* (Nyomtatott könyv. Nápoly, 1489, Mathias MORAVUS. GW 6501. IOHANNES MARCUS CYNICUS Parmensis ajánlotta BEATRIXnak. A királyné dicsőségére adta ki 2000 példányban, az első példányt neki küldte el: „decevi... primum horum istud Celsitudini tuae transmittere.” Az elküldött példány nem maradt fön.)

5. *Carmen in obitum regis Mathiae Corvini.* (Ismeretlen helyen lappangó kódex. Tárgya és különleges kiállítása folytán, — fekete papíron ezüst betűkkel, — föltételezhető, hogy BEATRIX számára készült.)<sup>78</sup>

6. CICERO: *De senectute.* (Elveszett kódex. Még leánykorában készült BEATRIX számára.)<sup>79</sup>

7. CICIRO: *De officiis.* (Ugyanúgy.)<sup>80</sup>

8. CICERO: *Epistolarum liber.* (Ugyanúgy.)<sup>81</sup>

9. CURTIUS Rufus: *Rerum gestarum Alexandri Magni libri novem.* (Fönmaradt kódex. Bp. Egyetemi Könyvtár. Cod. Lat. 4. Aragon címerrel.)<sup>82</sup>

<sup>10</sup> CARAFFA Diomedes: *De institutione vivendi.* (Fönmaradt kódex. Párma. G. G. III. 170. 1654. Szerző nászajándéka BEATRIX számára 1476-ban. Egyesített címerrel, BEATRIX képével.)<sup>83</sup>

11. CARAFFA Diomedes: *Instruzione dei cortigiani.* (Nyomtatott könyv. [Nápoly, c. 1489? Mathias MORAVUS.] GW. 6116. IOHANNES MARCUS CYNICUS BEATRIXnak szóló ajánlásával jelent meg. Egy pergamenre nyomtatott példánya található a milánói Trivulzio-könyvtárban. Nem egészen lehetetlen, hogy ez volt egykor BEATRIX példánya.)<sup>84</sup>

<sup>75</sup> Repr.: BERKOVITS: *I. m.* 35. t. és HOFFMANN Edit: *Agathias.* i. h.

<sup>76</sup> BONFINI maga említi történelmének bevezetésében.

<sup>77</sup> Repr.: BERKOVITS: *I. m.* 37. t.

<sup>78</sup> BUDIK, P. A. (*Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen.* Jahrbücher der Literatur. 88. 1839. Wien. Anzeige-Blatt) említi, hogy egy magánkönyvtárban van.

<sup>79</sup> BERZEVICZY: *I. m.* 67—68. l.

<sup>80</sup> *Uo.*

<sup>81</sup> *Uo.*

<sup>82</sup> Repr.: BERKOVITS: *I. m.* 18. t.

<sup>83</sup> CSONTOSI János: *A pármái Corvin-codex.* Magy. Könyvszle. 1878. 319—328. l. UA.: *Diomedes Carafa. De institutione vivendi. A pármái Corvin-codexből* Magy. Könyvszle. 1890. 53—86. l.

<sup>84</sup> Az ajánlás „Beatrici Aragoniae, Hungariae, Bohemiaeque reginae” szól. HOFFMANN E. (*i. m.* 108. l.) azt írja, hogy ennek a munkának a kéziratát MARCUS CYNICUS másolta BEATRIX számára, a kódex azonban elveszett, és ma csak nyomtatásban ismerjük. Ez a megállapítás téves. A kódexet az ajánlás szövege szerint MARCUS CYNICUS a szerző számára másolta, és azután mivel élvezte mélyértelmű tartalmát és stílusát kinyomtatta és BEATRIX királynénak ajánlotta. A nyomtatvány nincs datálva, az impres-



12. IACOBUS PHILIPPUS BERGOMENSIS: *De claris selectisque mulieribus*. Nyomtatott könyv. Ferrara, 1497, Iacobus de RUBEIS de Valentia. HAIN 2813. (BEATRIXnak ajánlva jelent meg. A följánlott példány nem maradt fenn.)<sup>85</sup>

13. *Liber Sancti Albani*. — AUGUSTINUS, Aurelius: *Ad Cyrillum epistola*. — URBANUS papa V.: *Versus decem heroici*. (Fönnmaradt kódex. Oxford. Bodleiana. Bibl. Canoniana. Cod. Lat. Script. ecel. 17. Az aragon címer át van festve MÁTYÁSÉVAL. Ezt a könyvet tehát BEATRIX hozta magával Nápolyból, de a királyi könyvtár állományába került.)

14. ORIGENES: *Homiliae*. (Fönnmaradt kódex. Modena. Biblioteca Estense. Cod. Lat. 458 = aM. 1. 4. Egyesített címerrel.)<sup>86</sup>

15. PETRARCA: *Trionfi*. — *Sonetti e canzoni*. — DANTE: *Vita nuova e canzone*. (Fönnmaradt kódex, valószínűleg MÁTYÁS király ajándéka BEATRIXnak. Tábláján hollók, bent az első levél alján francia királyi címer, valószínűleg BEATRIX címere helyére festve. Paris. Bibl. Nat. Cod. Ital. 584. Repr.: T. de MARINIS: *Appunti* i. h. — CSAPODINÉ két idézett tanulmányában.)

16. *Psalterium Beatae Mariae Virginis*. (Fönnmaradt kódex. Melk. Bencés apát-ság. Aragon címerrel. Nem könyvtári darab, hanem imádságoskönyv.)<sup>87</sup>

17. *Psalterium Davidis*. (Fönnmaradt kódex. Wolfenbüttel. Herzog August Bibliothek. 39. Aug. Egyesített címerrel, BEATRIX emblémáival. Kötésén MÁTYÁS király címere. Nem könyvtári darab, hanem imádságoskönyv. Valószínűleg MÁTYÁS király ajándéka felesége számára.)<sup>88</sup>

18. REGIOMONTANUS, Iohannes: *Epitome almagesti, seu Megales syntaxeos Ptolemaei*. (Fönnmaradt kódex. Bécs. Österr. Nat. Bibl. Cod. Lat. 44. Egyesített címerrel, BEATRIX arcképével.)<sup>89</sup>

19. TINCTORIS, Iohannes: *Tractatus de regulari valore notarum*. (BEATRIX elvezett kódexe. Haraszi Emil említi, hogy a szerző BEATRIXnak ajánlotta ezt a munkát még házasságkötése előtt.)<sup>90</sup>

20. TINCTORIS, Iohannes: *Complexus effectuum musicae*. (Ugyanúgy.)

21. TINCTORIS: *De inventione et usu musicae*. (BEATRIX föltételezhető nyomtatott könyve.)<sup>90a</sup>

22. TINCTORIS, Iohannes: *Terminorum musicae diffinitorium ad illustrissimam virginem et dominam Beatricem de Aragonia*. (Nyomtatott könyv. [Treviso, 1476, Gerardus de LISSA de Flandria.] HAIN 15. 527. BMC VI. 886. l. A munka hely, év, nyomda megjelölése nélkül jelent meg BEATRIXnak ajánlva, de mint az ajánlásból kiderül, még házassága előtt. Mivel a BMC szerint a nyomdász ezt a betűtípust, amellyel a könyv

sum adatait a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* állapítja meg, és teszi a nyomtatás idejét 1489 tájára. Lehetséges azonban, hogy ennél korábban készült. A kiadó ti. Diomedes CARAFFA-ról nem mint meghalt személyről beszél, már pedig CARAFFA 1487-ben halt meg. A British Museum ősnymtatványkatalógusa szerint a betűtípus, amellyel a könyv készült, főleg 1480—1481-ben volt használatban, de elvéve 1489-ig.

<sup>85</sup> A felajánlást ábrázoló fametszeten 1493-as évszám[!], de ez lehet elírás MCCCCLXXXIII MCCCCLXXXVII helyett. Ti. a szerző 1503-ban kiadott másik, munkájában, a *Supplementum supplementi chronicarum*-ban azt írja BEATRIX-ról, hogy „ad quam nos librum de claris mulieribus nuper aeditum [sic!] dicavimus.” Egyébként erről a *Supplementum* c. munkájáról is föltételezhető, hogy elküldte BEATRIXnak, mert ebben jóval bővebben ír MÁTYÁS királyról, mint előző könyvében, az 1483-ban megjelent *Supplementum chronicarum*-ban és említi BEATRIX házasságát is.

<sup>86</sup> Repr.: FAVA: *I. m.*

<sup>87</sup> Repr.: CSONTOSI János: *Beatrix királyné imakönyve Mölkben*. Magy. Könyvszle. 1880. mellékleteként.

<sup>88</sup> Repr.: HEVESY: *I. m.* 14. t.

<sup>89</sup> Repr.: BERZEVICZY: *I. m.* 308. l. után. — NF VI. 3. 52. 142.

<sup>90</sup> HARASZTI: *I. m.* 312—314. l. (A szerző nevének változatairól *uo.* 315. l.)

<sup>90a</sup> HARASZTI E. azt írja (*I. m.* 314. l.), hogy a szerző BEATRIXnak ajánlotta ezt a nyomtatott könyvet. De ugyanebben a munkájában később (349. l.) az olvasható, hogy az ajánlás Johannes STOKEM-nek szól, aki Budán volt karmester. Mindenesetre bizonyosra vehető, hogy a régi kapcsolat alapján BEATRIXnak is küldött egy példányt a szerző.

készült, 1476-ban kezdte használni, a megjelenés éve csak 1476 lehet. A följánlott példány nem maradt fenn.)<sup>91</sup>

23. TRAPEZUNTIUS, Georgius: *In perversionem problematum Aristotelis a Theodoro Gaza editum*. (Fönnmaradt kódex. Bécs. Österr. Nat. Bibl. Cod. Lat. 218. Az aragon címer MÁTYÁSÉVAL átfestve, tehát BEATRIX hozta magával Nápolyból, de bekerült a Corvina-könyvtárba.)<sup>92</sup>

24. THURÓCZY János: *Chronica Hungarorum*. (Nyomatott könyv. Augsburg, 1488, RATDOLT. HAIN 15. 518. Pergamenre nyomtatott, arany betűkkel nyomott ajánlással BEATRIX számára készült, díszesen kifestett példány. OSzK Inc. 1143b.)<sup>93</sup>

25. VERGILIUS. (Elveszett kódex. Még leánykorában készült BEATRIX számára.)<sup>94</sup> MÁTYÁS királlyal közösen ajándékként készítettett kódex: *Graduale* (OSzK Clmae 424.)<sup>95</sup>

Természetesen az itt felsorolt könyvek nem voltak mind egyidejűleg BEATRIX királyné tulajdonában. Könnyen lehet, hogy a házasságkötése előtti időkből ismert nápolyi kódexeket nem mind hozta magával. De végeredményben mindegyik BEATRIX személyéhez fűződik, az ő tulajdonában, könyvtárában, használatában volt vagy ő készítette. Másrészt viszont könnyen lehetséges, hogy idővel alaposabb vizsgálatok különböző külföldi gyűjteményekben több kéziratról fogják még kideríteni, hogy egykor a magyar királyné birtokában voltak.

\*

Az eredetiben vagy csak adatok alakjában fönnmaradt kódexek és nyomtatott könyvek alapján egy humanista magyar királyné könyvgyűjteményének halvány körvonalai bontakoznak ki. Könyvgyűjteménye, amelynek eredete viszamegy a BEATRIX házassága előtti időre, és amely gyarapodva-fogyatkozva megmaradt az uralkodás fényes időszakában éppen úgy, mint MÁTYÁS halála után, a királyné zaklatott életében Magyarországon — előbb a budai várban, azután Esztergomban —, sőt Magyarországról való távozása után is.

Az aragon uralkodócsaládban, amelyből BEATRIX származott, otthonos volt a könyvgyűjtés és humanista műveltség. BEATRIX nagyatyjának, ALFONZONAK kedves tartózkodási helye volt a könyvtár, ahol fölolvastatott magának, sőt maga is vitákat folytatott.<sup>96</sup> Az utód, FERRANTE pompás könyvgyűjteményét elég jól ismerjük: a tengerre néző nagy könyvtárterem asztalain ott csillogtak a nagy, aranyos kötetek, a többiek pedig szép rendben sorakoztak a maguk helyén.<sup>97</sup> Nem csoda, ha ebben a légkörben BEATRIX már gyermekkorában kapott könyveket: CICEROT, VERGILIUST, bizonyosan a klasszikus latin nyelv elsajátításához, amit nem nélkülözhet, ha majd felnövekedve valamelyik fejedelem vagy király oldalán egy humanista műveltségű udvarban kell megállnia a helyét. Mikor azután az Alpokon túli, messzi északi vidék-

<sup>91</sup> A nyomtatványt a British Museum ősnymtatványkatalógusa pontosabb megállapítás nélkül 1471—1494 közé teszi. De mivel ugyancsak a BMC szerint a nyomdász ezt a betűtípust 1476-tól kezdve használta, s mivel az ajánlás BEATRIXET még nem nevezi magyar királynénak, a megjelenés évét 1476-ra tehetjük.

<sup>92</sup> Ld. 63. sz. jegyzet.

<sup>93</sup> VARJU Elemér: *A Turóczy-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött példányai*. Magy. Könyvszle. 1902. 398. l.

<sup>94</sup> BERZEVICZY: I. m. 68. l.

<sup>95</sup> Repr.: BERKOVITS: I. m. 40. t.

<sup>96</sup> BERZEVICZY: I. m. 16. l.

<sup>97</sup> MAZZATINTI: *La biblioteca dei re d'Aragonia in Napoli*. Rocca S. Casciano, 1897. CX—CXIII. l. + T. de MARINIS: *La biblioteca Napoletana de re d'Aragona*. Milano, 1947—1952. 1—4. köt.

ről megjelentek a hatalmas magyar király követei, hogy MÁTYÁS feleségül Magyarországra kísérjék, Diomedes CARAFFA, nászajándékkul, remekbekerészült kódexben foglalta össze számára, hogyan kell viselkednie mint magyar királynénak. Az *Institutio vivendi* azonban nem az egyetlen könyv, amelyet Nápolyból magával hozott Magyarországra, hanem más kódexeket is, és egy részükkel férje könyvtárát gazdagította, más részüket megtartotta a maga használatára. Az egyesített magyar – aragon címeres kötetek annak bizonyítékai, hogy Magyarországra érkezte után, mint királyné is kapott, illetőleg készítetett saját maga számára kódexeket, gondoskodva arról, hogy királynéi címer jelölje azokat. Itáliai minátorok az ő számára is dolgoztak, de hogy ATTAVANTÉT is foglalkoztatta volna, az valószínűleg félreértésen alapszik.<sup>98</sup> Olasz humanisták is ajánlottak föl neki kódexeket, nyomtatott könyveket: BONFINI MÁTYÁS udvarába érkeztekor neki nyújtotta át a *Historia Asculanát*; Christophorus PERSONA az *Agathias*t, IOHANNES MARCUS CYNICUS a *Caracciolust* küldte, Diomedes CARAFFA egy második könyvet is ajándékozott neki.

A könyv nem üres dísz volt a királyné számára. Nemcsak BONFININÁL olvassuk, hogy a király megbízta, legyen BEATRIX fölolvadója, hanem RANSANUS is arról értesít, hogy maga a királyné adta át neki azt a kódexet, amely a magyar királyokkal foglalkozik ATTILÁTÓL MÁTYÁSIG, s megbízta, készítsen helyette a tárgyhoz méltó, esiszolt stílusú magyar történelmet. Ez a jelenet Bécsben játszódott le, könyvek tehát ott is voltak BEATRIX kezeügyében. Akár sajátjai, akár férjéé voltak ezek, mindenképpen az derül ki, hogy tartalmilag ismerte azokat.

Mekkora lehetett BEATRIX könyvtára, nem tudjuk, de aligha maradhattott el számban ARAGONIAI ELEONORÁÉTÓL vagy CHARLOTTE DE SAVOIE gyűjteményétől, tehát 50—100 kötet. Különösen jellemző azonban, hogy míg az említett két uralkodónő könyvtára ájtatossági művekből és szórakoztató olvasmányokból állt,<sup>99</sup> BEATRIX könyvei közt csillagászat, történelem, zene, patrisztika, klasszikus és humanista irodalom van túlsúlyban.

A külön könyvgyűjtemény létezése teljesen beleillik abba a képbe, amit BEATRIXRÓL rajzoltak az egykorú források és az újabb tudományos irodalom.<sup>100</sup> De semmiképpen sem lehet belőle arra következtetni, hogy az olasz királynénak döntő, kezdeményező szerepe lett volna a Corvina-könyvtár létrejöttében vagy erősebb fejlesztésében, amint főleg a külföldi irodalom képzelte. Kétségtelen, hogy a házasságkötés után lepték el igazán MÁTYÁS udvarát az itáliai humanisták, hogy a magyar hagyományoknak megfe-

<sup>98</sup> BEATRIX ti. 318 forintot utalványozott egy Alexandro ATTAVANTI nevű személynek. (BERZEVICZY: *Beatrix királyné életére vonatkozó oklevelek*. 257. l.) Hogy miért, nem tudjuk. De nincs okunk annak a föltételezésére, hogy Alexandro ATTAVANTI azonos az illuminátor Attavante dei ATTAVANTIVAL. (BERZEVICZY többször i. m. 303. l.)

<sup>99</sup> ARAGONIAI ELEONORA könyvei breviáriumok, missalék, bibliák, officiumok, aszketikai könyvek, legendáriumok, confessionalék, prédikációk, egyházatyák életrajzai. Világi tartalmú könyv alig akad köztük: egy olasz nyelvű PLINIUS, BOETHIUS: *De consolatione philosophiae* és még két-három másik. (FAVA: *I. m.* 121—122. l.) — CHARLOTTE DE SAVOIE könyvei: biblia, 6 db. livre d'heures, zsoltároskönyv, missale, *Vita Christi*, szentek élete, lelkiolvasmányok, gyónási könyvek, másrészt pedig könnyű olvasmányok: trójai történet, lovagregények és az udvari életet érintő könyvek. Klasszikus irodalom, világi tudományos munka nincs köztük. (DELISLE: *I. m.* 91—93. l.)

<sup>100</sup> MÁTYÁS királynak volt kitűnő zene- és énekkara, de BEATRIX a maga számára külön énekkart is tartott. (BERZEVICZY: *I. m.* 53. l. és HARASZTI: *I. m.* 338. l.)

lelő egyszerűbb udvari élet ekkor alakult át az olasz mintáknak megfelelően, de a Corvina-könyvtár léte és fejlődése nem hozható közvetlen kapcsolatba BEATRIX személyével. A kezdeményezés bizonyára VITÉZ Jánostól eredt, s a könyvtár már nagyon komoly gyűjtemény lehetett VITÉZ János kegyvesztésekor. ZOLNAI Klára összeállítása szerint a fennmaradt korvinák közül 80 származik 1472, tehát VITÉZ János és JANUS PANNONIUS halála előttről, 71 darab a BEATRIXszal kötött házasság utánról, 11 pedig közelebből nem datálhatóan az 1460—1490 közti időből.<sup>101</sup> Igaz ugyan, hogy az első csoport nem azt jelenti, hogy mind 1458 és 1472 közt készültek, vagy ekkor kerültek a Corvinába, mégis az arány nem lehet véletlen.

A külön könyvgyűjtemény léte is azt bizonyítja, hogy a könyvtár léte tulajdonképpen független volt a nápolyi királylány személyétől. Ha BEATRIX a könyvtár fejlesztésében kezdeményező szerepet játszott volna, akkor a Corvina-könyvtárt sokkal inkább a sajátjának érezte volna, mintsem hogy külön a maga számára készíttessen pompás és színes kódexeket. Természetesen azíránt nem lehet kétségünk, hogy a Corvina-könyvtárban is meg kellett lenniük mindazoknak a munkáknak, amelyeket most csak a BEATRIX-féle példányból ismerünk. Hiszen ha a király nagy gonddal és költséggel igyekezett Itáliában lemásoltatni a könyvtárából hiányzó műveket, akkor elsősorban legközelebb, saját palotájában, a királyné birtokában levő könyveket másoltatta le a maga számára — amennyiben még nem lettek volna meg. A nápolyi kapcsolatok megerősödése természetesen újabb lehetőségeket nyitott könyvek megszerzésére, másoltatására, de a beszerzés, másoltatás, illumináltatás igazi központja továbbra is *Firenze* maradt.

A külön BEATRIX-könyvgyűjtemény maradványainak elkülönítése az eddig egységesnek tartott Corvina-gyűjteményből tehát nem változtatja meg azt a képet, amelyet addig MÁTYÁS király könyvtáráról ismerünk. Azoknak a jegyzékeknek a címanyaga, amelyeket HEVESY, FÖGEL, WEINBERGER és a többiek annyi gonddal és munkával összeállítottak, ezáltal csak annyiban módosul, hogy néhány kódex címét a fennmaradt korvinák sorából kiiktatva az elveszett korvin-kódexek közé kell áthelyezni. Ezek a munkák ugyanis mint MÁTYÁS király egykori könyvtárának darabjai, a király címerével ellátott kötetek sajnos az eddigi föltételezéssel szemben elvesztek. Egykori meglétükre csak a fennmaradt királynéi példányok alapján következtethetünk.

#### CSABA CSAPODI: LA BIBLIOTHÈQUE DE LA REINE BÉATRICE

Les ouvrages traitant de la bibliothèque du roi MATHIAS ont considéré jusqu'ici comme manuscrits authentiques de la „Corvina” les livres dans lesquels, à côté des armoiries du roi MATHIAS, figuraient aussi les armoiries aragonaises de sa femme BÉATRICE. Cette thèse est due à la supposition que les manuscrits apportés éventuellement par BÉATRICE de Naples à Buda, ou ceux qu'elle avait fait faire ou reçus en cadeau de noce, auraient passé ensuite dans la collection de la bibliothèque royale. C'était pourtant l'usage dans les milieux des reines de cette époque — l'époque de l'humanisme — d'établir une bibliothèque à part qui ne dépendait que de la reine et fut indépendante de celle du

<sup>101</sup> ZOLNAI Klára — FITZ József: *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini*. Bp. 1942. 106—111. l.

roi. Nous avons donc à élucider le problème si la reine BÉATRICE venue de la cour napolitaine, célèbre par sa culture des livres, possédait ou non une collection spéciale à elle. Pour résoudre ce problème, il se révèle nécessaire de nous occuper des armoiries qui se trouvent peintes dans chaque manuscrit. De ce point de vue, il faut distinguer deux groupes de manuscrits. Les uns ne comprennent que les armoiries du roi MATHIAS, tandis que sur la première page richement enluminée des autres, l'on distingue aussi les armoiries de la maison aragonaise. Nous en connaissons sept où les armoiries de MATHIAS CORVIN et celles de la maison aragonaise se trouvent unifiées dans un même blason. Il y en a d'autres, assez nombreux, dans lesquels les armoiries des deux familles sont encadrées dans deux blasons distincts. Toujours est-il que ces derniers, à l'opposition des premiers, contiennent les armoiries de deux maisons régeantes. Ce fait nous pousse à poser la question: la façon d'appliquer les armoiries a-t-elle revêtu une signification spéciale, ou avait-elle une portée juridique?

Vis-à-vis de cette question, les chercheurs en codicologie sont jusqu'à présent restés assez indifférents. Il ne faut pourtant pas oublier qu'à cette époque, l'époque de la science — vivante encore — du blason, celui-ci exprimait aussi un symbole recélant les droits de son porteur. Il ne dépendait donc pas de l'enlumineur des manuscrits de peindre dans un blason — ou dans deux blasons — les armoiries de deux familles, ou de n'y mettre que celui d'une seule, de celle du roi. Certes, l'application des armoiries n'était pas réglée par des lois; les us et coutumes seuls en firent fonction, et il est aussi vrai que les enlumineurs mêmes ne possédaient aucune formation en droit. L'héraldique nous enseigne que le mari ne se servait jamais du blason de sa femme ce qui était pourtant le cas inversement. Il en fut de même à la cour hongroise aussi en ce qui concerne l'emploi du sceau aux armoiries des reines. Ainsi, sur les chartes émises par la reine BÉATRICE et portant son sceau, l'on voit toujours le blason aux armoiries unifiées hungaro-aragonaises, tandis que le sceau de MATHIAS ne comprenait jamais les armoiries de sa femme. Il s'ensuit que les manuscrits aux armoiries unifiées ne pouvaient être préparés que pour la reine BÉATRICE et non pour le roi MATHIAS. Néanmoins, en tant qu'ornement, décor en marge des pages, les manuscrits «Corvina» authentiques contiennent les armoiries de BÉATRICE aussi, apposées toujours sur un blason à part, en même temps que l'espace réservé à l'emblème du possesseur en bas de la première page porte les armoiries de Mathias.

Le fait même que l'on avait fait copier des manuscrits contenant non seulement les armoiries du roi MATHIAS, mais aussi celles de sa femme, prouve que ces derniers ne passèrent pas dans la collection de la bibliothèque royale. Il s'offre encore un autre argument pour appuyer notre hypothèse: Parmi les manuscrits aux armoiries du roi il se trouve plusieurs avec les portraits de MATHIAS et de BÉATRICE, tandis que dans ceux aux armoiries de la reine, s'il y a un portrait, ce ne peut être que celui de BÉATRICE, et jamais de MATHIAS. Les deux manuscrits AGATHIAS en font preuve: l'un avec les armoiries et le portrait fictif du roi MATHIAS, l'autre avec les armoiries et le portrait de BÉATRICE. Un autre argument non moins probant est fourni par le fait — qui ne doit pas être imputé au hasard — que parmi les manuscrits «Corvina» dont s'emparèrent au cours des premières décennies du XVI<sup>e</sup> siècle les humanistes occidentaux, il ne se trouve pas un seul qui serait illustré avec les armoiries de la reine. C'est que BÉATRICE et sa bibliothèque n'étaient plus là lorsque les livres de la bibliothèque «Corvina» furent transportés: lors de son retour dans sa patrie, la reine BÉATRICE avait emporté avec soi les manuscrits appartenant à elle. C'est pourquoi aussi n'avons-nous pas trouvé parmi les manuscrits «Corvina» transportés en 1526 à Constantinople et retournés à la fin du XIX<sup>e</sup> siècle à Budapest aucun exemplaire aux armoiries de BÉATRICE.

Nous avons des données sur 25 livres qui ont dû appartenir à la bibliothèque de la reine BÉATRICE. Ces connaissances nous permettent de nous faire une idée sur l'ensemble de cette bibliothèque, la bibliothèque d'une reine hongroise à l'époque de la Renaissance. Le nombre de volumes que contenait cette bibliothèque nous est inconnu, mais il est probable qu'il ne demeura pas en reste des collections des autres reines de ce temps (ÉLÉONORE D'ARAGONNE, CHARLOTTE DE SAVOIE) et compta environ 50—100 volumes. Ajoutons encore que, tandis que les collections des deux reines mentionnées se composaient de livres de spiritualité et de divertissement, dans celle de BÉATRICE c'étaient les livres traitant d'astronomie, de musique, d'histoire, de patristique et de littérature qui prédominaient.

L'hypothèse qu'il exista dans la cour hongroise une collection spéciale pour la reine correspond parfaitement à l'idée que nous avons pu nous faire sur la personnalité de BÉATRICE. On ne doit pourtant pas en conclure que la reine a joué un rôle décisif dans l'établissement de la bibliothèque «Corvina». Il est hors de doute que les humanistes italiens ne venaient à Buda dans la cour du roi MATHIAS qu'après son mariage avec BÉA-

TRICE et ce n'est qu'après cette date que la cour — qui avait été jusqu'alors, suivant les traditions hongroises, assez modeste — devenait plus luxueuse et s'adapta aux moeurs des cours italiennes, mais la bibliothèque «Corvina» avait été créée avant l'arrivée de BÉATRICE en Hongrie et à cette date elle possédait déjà un fonds considérable. L'existence de la collection spéciale de la reine prouve aussi que la bibliothèque «Corvina» fut tout à fait indépendante de la personne de la reine. Si BÉATRICE avait joué un rôle décisif dans le développement de la bibliothèque des MATHIAS, elle l'aurait considérée comme la sienne et n'aurait pas fait préparer pour sa propre collection des volumes onéreux à grands frais. Les relations resserrées avec la cour de Naples ouvraient naturellement la porte devant les possibilités de nouvelles acquisitions, permettaient de faire copier de nouveaux manuscrits, mais le centre de toute acquisition, des copies et des enluminures n'en restait pas moins Florence.

En détachant de l'ensemble des manuscrits considérés jusqu'ici comme «Corvina» authentique, nous ne changeons pas l'image que l'on s'est fait jusqu'à présent de la bibliothèque du roi MATHIAS. Ce sont seulement les catalogues dressés sur les manuscrits restés de la bibliothèque «Corvina» qui subiront un changement peu considérable: les notices des manuscrits dans lesquels se trouvent les armoiries unifiées de MATHIAS CORVIN et de la maison aragonaise seront transmises dans la liste des manuscrits perdus. En effet, il est incontestable que les livres dont disposa la reine se trouvaient aussi dans la bibliothèque du roi: rien n'avait pu être plus simple que de les faire copier.